THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער ژורנאל
THE HEBREW JOURNAL,
M. Clavir, Pres. and Gen. Mgr.
PUBLISHED BY
JOURNAL PRESS, LIMITED
542 Dundas St. West. Telephone Trinity 6830-6831
Subscription Rates: $6 PER YEAR $3.50 SIX MONTHS
Entered as Second Class Mail Matter at C. P. O., Toronto, January 22nd, 1913
The Only Daily Jewish Newspaper in the Province of Ontario
Single Copy—3 cents

אונזער גאַסט - פּרץ הירשביין

די אידישע טאַראָנטאָ האָט היינט אַ ליעבען גאַסט — פּרץ הירשביין. און די אידישע טאַראָנטאָ וועט אים זיכער געבען אַ וואַרעמען און האַרציגען שלום עליכם.

און אַ דאַנק קומט דער היגער אָפּטיילונג פון דער אידישער קולטור געזעלשאַפט. זועלכע האָט דערמעגליכט דאָס קומען אַהער פון פּרץ הירשביין און אונטער וועמענס אויפזיכט ער וועט דאָ האַלטען אַ רייע רעפעראַטען.

פּרץ הירשביין איז ניט ענג איינגעשלאָסען ביי זיך אין קאַבינעט, ער וואַרט ניט ביז וואַנען די מוזע וועט קומען צו אים אין אַרבייטס־צימער. נאָר באַלאַפענט מיט "טינט און פעדער" וואַנדערט ער איבער דער גרויסער ווייטער וועלט, און וואָס ער זעהט און בעאַרבייט, טיילט ער זיך שפּעטער מיט זיינע לעזער.

און אין די לעצטע פינף יאָר האָט אים זיין וואַנדער־וועג געפירט איבער לענדער, וואָס זענען נאָך גאַנץ ווענינ באַקאַנט דעם אידישען לעזער. ניט נאָר האָט ער באַרייזט אַרץ ישראל, ראַטען־רוסלאַנד און דעם גרויסען אידישען קבוץ אין פּוילען, נאָר זיין וועג האָט אים אויך געפירט קיין אינ־דיע, אינ'ם לאַנד פון מאַגאַר און גהאַנדי, צו די מימאַלאַיען־בערג, וועלכע ווערען זעלטען באַזוכט פון אַ ווייסען מענשען. און דורך שריפט און וואָרט דערנענטערט ער די דאָזיגע וועלטען צום אידישען לייענער.

איז ער יעצט צוריקגעקומען פון זיין פינף יעריגער וועלט־רייזע, און נאָך ניט אין גאַנצען קיין אויסגערוטער, באַרייזט ער יעצט אַמעריקע און קאַנאַדע, און היינט איז ער אונזער גאַסט.

באַגריסען מיר אים אין נאָמען פון די "זשורנאַל" לעזער, און ווינ־שען דערביי אַז זיין קורץ פאַרווײַלען דאָ זאָל זיך באַמת פאַרוואַנדלען אין אַ קולטור יום־טוב. און אַ פאַרגעניגען פאַר אים, וואָס ער וועט זיך טרעפען פנים אל פנים מיט זיינע היגע לייענער, און אַ פאַרגעניגען פאַר די לעצטע, וועלכע וועלען זיך באַגעגענען מיט זייער ליעבען דיכטער, דראַמאַטורג, און שריפטשטעלער.

א צייטליכער באַשלוס

פון די בעאַמטע און טוער פון דער פאַרם־שול האָבען מיר דערהאַלטען אַ לענגערען צושריפט. פון וועלכען מיר נעמען אַרויס דאָס פאָלגענדע. זיי שרייבען אונז:

"דעם 16־טען מערץ, צוויי אַ זייגער בייטאָג וועט פאָרקומען אַ קאָנ־פערענץ פון סאָסייטיס און יחידים. אויף וועלכער עס וועט דאַרפען באַשלאָ־סען ווערען דער גורל פון דער פאַרם־שול אין דזשאַרדזשטאָן, אָנט."

"דאָס וועט פּאָזיטיוו זיין", שרייבען זיי אונז, "די לעצטע וועגדונג, און די פאַרזאַמלונג וועט דאַרפען באַשליסען, צי מען זאָל זיך אויפלייזען אָדער ניט. ווייל מיר קיינע פאַרזאַמלונגען וועלען ניט גערופען ווערען, און ווי־פיעל עס זאָלען ניט קומען צו דער פאַרזאַמלונג, וועט דער באַשלוס וועגען יאָ אָדער ניט ליקווידירען, זיין אַנטגילטיג".

גיבען מיר איבער זייער מיטטיילונג, און ווילען פון אונזער זייט צו־געבען, אַז מיר אינדאָרסירען באַמת זייער באַשלוס. אַז די פאַרזאַמלונג דאַרף זיין אַן אַנטשיידענדע. עפּעס קומט פאַר אַ מין קאַץ און מוז שפּיעל מיט דער פאַרם־שול.

ממה נפשך, איז עס ניט קיין נויטיגע זאַך, דאַן דאַרף מען עס ליק־ווידירען און אויפגעבען. איז עס וויעדער יאָ אַ ווייכטיגער אָנשטאַלט, דאַן מוז מען זיך מיט דעם פאַראינטערעסירען, און עס זוכען אַוועקצושטעלען אויף אַ געזונטען יסוד. דאַן דאַרף עס ווערען די אויפגאַבע פון דער גאַנצער היגער געזעלשאַפט.

ביז יעצט האָבען זיך אַלע אויפרופען און אָפּיעלען פון דער פאַרם־שול אַרויסגעצייגט פאַר אַ דורכפאַל. און אַנשטאָט אַ געזעלשאַפטליכער ענין איז עס געבליבען די זאַך פון אַ פּאָר יחידים, אַ זאַך וואָס איז אי ניט געזונט, און פּיעלייטט אויך שעדליך.

דער באַשלוס פון די עטליכע טוער צו רופען די דאָזיגע קאָנפערענץ איז דאַריבער אַ צייטליכער, און די פאַרזאַמלונג פאַרדיענט צו זיין אַ גוט באַזוכטע.

קוויבעק איז אויסגעהאַלטען

די פּראָווינץ קוויבעק, וועניגסטענס די, וועלכע רעגיערען מיט דער פּראָווינץ זענען אויסגעהאַלטען.

מיט אַ פּאָר וואָכען צוריק האָבען זיי באַשלאָסען ניט צו דערלויבען פרויען צו פּראַקטיצירען אַדוואָקאַטור, און מיטוואָך האָט די לעגיסלאַטור באַשלאָסען צוריקוויזען דאָס געזעץ, וואָס האָט געזאָלט באַוויליגען שטים־רעכט פאַר פרויען.

די קוויבעקער לעגיסלאַטור וועלכע ווערט קאָנטראָלירט פון דאָ טאַשעראַו ליבעראַלען, גיט אַלזאָ אַ באַזונדער אויסטייטשונג צו איר ליבע־ראַליזם.

וואַנדערט מען זיך אָפט, וואַרום די פּראָווינץ קוויבעק איז אַזוי הינ־טערשטעליג, אָבער וואָס איז דער וואַנדער, ווען ליבעראַליזם ווערט אויף אַזאַ אופן פאַרשטאַנען, ווי עס פאַרשטייען עס די טאַשעראַו ליבעראַלען.

ווען סטאַטיסטיקער קריגען זיך

סטאַטיסטיק איז זייער אַן איידעלער ענין, און ניט גענוג געלעגענהייט פאַר מענשען אַרויסצו'פּשט'לען פון ציפערען, וואָס זיי ווילען נאָר. און אַז דאָס איז אמת, האָט עס באַוויזען אַ סטאַטיסטישע מחלוקה וואָס קומט יעצט פאַר אין דייטשלאַנד צווישען צוויי אַזעלכע "ספּעצען".

דייטשלאַנד שטאַלירט מיט דעם, וואָס דאָרטען דערשיינען אַ גרויס־טע צאָל ביכער. האָט איין סטאַטיסטיקער יעצט אויסגערעכענט, אַז לעצ־טעס יאָר זענען אין דייטשלאַנד דערשינען ניט וועניגער פון זעקס און דרייס־יג טויזענט ביכער, אַ זאַך מיט וועלכען דייטשלאַנד מעג ווירקליך שטאָל־צירען. קומט אָבער יעצט אַ צווייטער סטאַטיסטיקער, און דערציילט אַז ניט דער ציפער איז דער עיקר, נאָר דער אינהאַלט, און אַז פון דער גרויסער צאָל ביכער דאַרפען אַרונטערגערעכענט ווערען די אַלע אויפלאַגעס פון אַל־טע ביכער (איבערדרוקען), ווי אויך די וועלכע זענען גאַנץ אומבאַדייטענדע בראָשורען, אַזוי אַז עס בלייבט נאָר עטליכע טויזענט ריכטיגע ביכער.

ווייסען מיר ניט, ווער פון די סטאַטיסטיקער איז גערעכט. אָבער אַז אויפ'ן אידישען ביכער־מאַרק איז אַזאַ אָרימקייט, אַז אפילו סטאַטיסטיקער פאַרשפּאָרען זיך צו קריגען, קען דער פאַל דיענען אַלס מוסר השכל.

פון וואַנען ווייסען נעלעהרטע ווי אַלט די ערד איז?

ווייסענשאַפטסלייט שאַצען אָפּ אַז די ערד איז אַלט ניט וועניגער פון אַ ביליאָן אָן אַ האַלב יאָהרען און ניט מעהר ווי 3 ביליאָן. ווען זיי ווילען רעדען קאָנ־סערוואַטיוו זאָגען זיי, אַז די ערד איז אַלט אַרום 2 ביליאָן יאָהרען.

נאַטירליך, פאַר אונז מענשען קוקט עס אויס אַ געוואַלטיגע צאָל יאָהרען, ווייל מיר קענען ניט אַרויסנעהמען אפילו אויפ'ן נעראַנק אַזאַ משך פון צייט מחמת דער קורצקייט פון אונזער לעבען, אָבער אין אונזערען, וואו עס ווערט גע־רעדט פון אייביגקייט און אומענדליכ־קייט, איז עס ניט קיין צו גרויסע צאָל. אָבער אַזוי ווי מיר זענען מענשען און האָבען ליעב צו זיין סקעפּטיש, זענען דאָ צווישען אונז אַזעלכע וואָס צווייפלען אויפטער און שמייכלען דערביי, זאָגענדיג גוטמוטיג: פון וואַנען ווייסען זיי מיט אַזאַ זיכערהייט אַפּצוצהלען ביליאָנען? זענען זיי טאַקע געווען דערביי, אַז זיי זאָלען ווייסען ווען די ערד איז באַשאַפען געוואָרען?

הערענדיג אַזעלכע צווייפלער בלייבט צו זאָגען, אַז אַ גרונד פאַר דער צווייפ־לעריי אין טאַקע דאָ, אָבער ווייסענשאַפטס־לייט ווען זיי הערען האָבען זיי אויך באַ־ווייזען און זיי הערען ניט גלאַט אין דע־וועלט אריין. יעדע השערה אָדער היפּ־אָטעזע וואָס ווערט געמאַכט איז ניט אויפ'ן גרונד פון אַ פּשט'על, נאָר אויף לאָגישער אויסרעכענונג, וואָס קאָן, אמת, באַווייזען ווערען אַלס פאַלש. אָבער אַזוי לאַנג דאָס איז ניט דערוויזען געוואָרען איז עס זיכערער פון אַנדערע באַהויפּ־טונגען. וואָס הענגען גלאַט אין דער לופט.

צוויי טעאָריעס, באַזונדערע און ביי־דע לאָגישע, זענען אויפגעשטעלט געוואָ־רען צו געבען אַן ערקלעהרונג פאַר דער אַנטשטעהונג פון דער ערד. די ערשטע טעאָריע אין באַלאַנט אַלס די "פּלאַנעטאַ־רע היפּאָטעזע" און זי ווערט ערקלערט אַזוי: די ערד און די אַנדערע פּלאַנע־טען זענען געבוירען געוואָרען פונ'ם קער־פּער פון דער זון, אַלס רעזולטאַט פון אַ דערנעהענטערונג פון אַן אַנדער שטערען, וועמענס גראַוויטאַציאָנס־קראַפט האָט גע־באַכט דערצו אַז די זון זאָל זיך אויפלייזען אָדער ניט. אַז אַפּטיילען פון זיך די קלענערע הימעלשע קערפּערס, וואָס רופען זיך פּלאַנעטען, און צווישען זיי אויך די ערד.

די צווייטע טעאָריע גיט אַן אַנדער ערקלעהרונג, וואָס איז אין געוויסע הינ־זיכטען עהנליך צו דער ערשטער. די זון, לויט דער טעאָריע ווערט געמאַהלען אַלס אַ הימעלשער קערפּער, וואָס איז באַשטאַ־נען אין גאַנצען פון דערהיצטע וויסע גאַזען. ווען אַן אַנדער שטערען האָט זיך דערנעהענטערט, און לענגטען אויסאיבען אַ שטאַרקען צוציהונגס קראַפט, האָבען זיך אויסגעבילדעט צוויי פעכטיגע גאַז־כוואָליעס פון ביידע זייטען פון דער זון, און אַזוי הויך זענען זיי געווען און אַזוי שטאַרק האָבען זיי זיך געדרעהט, אַז זיי האָבען זיך אָפּגעטיילט פון דער זון און פאַרוואַנדעלט געוואָרען אין באַזונדערע דרעהענדיגע קערפּערס. און די פאַנאַנגען־טיילונג איז אָנגענאָגען אַזוי לאַנג ביז די 8 הויפּט־פּלאַנעטען זענען געשאַפען געוואָרען.

ווען אָבער האָט דאָס פּאַסירט? ענט־פערען דאַרוויף די געלעהרטע, אַז עס האָט פּאַסירט ניט מעהר ווי צוריק מיט 3 ביליאָן יאָהר און ניט וועניגער ווי צוריק מיט אַ ביליאָן און האַלב יאָהר. דאָס הייסט, אונזער מיטערערד איז אַלט 2 ביליאָן יאָהר, דעם דורכשניט צווישען די ביידע אויבען־אָנגענעמענע צאָהלען.

די פראַגע איז, פון וואַנען קאָן מען דאָס וויסען. ענטפערען די געלעהרטע אויף אויף דעם מיט מעהר אָדער וועניגער זיכערקייט.

די וואַסערען פון זורינע קוואַלען (געי־זערס) ענטהאַלטען אין זיך ראַדיום, דעם פּאַסטאַראַן עלעמענט וואָס ווערט באַ־נוצט צו געבען דער גרייליגער קענטער־קראַנק־הייט. זענען עקספּערימענטען געמאַכט געוואָרען איבערער ראַדיום און עס איז דערוויזען געוואָרען, אַז וואָס עלטער דער עלעמענט איז, אַלץ וועניגער אַקטיוו איז ער. עס איז ווייטער געפאַרשט געוואָרען און געלעהרטע האָבען אויסגעפונען, אַז אין פאַרלויף פון 1580 יאָהר פאַרלירט ראַדיום העלפט פון איהר אַקטיוויטעט, אַזוי אַרום האָבען זיי אויסגעפונען וויפיעל צייט עס האָט געמוזט נעהמען ביז דער ראַדיום־עלעמענט איז געשאַפען געוואָרען.

אָבער דאָ האָבען זיך ניט געענדיגט די רעכענונגען. דער ראַדיום־עלעמענט האָט אַרויסגעפירט צו די פינטליכערע אויסרעכענונגען וואָס זענען געמאַכט גע־וואָרען איבער אַן אַנדער עלעמענט־אָר־אַניום. פון די לעצטע אויסרעכענונגען זע־נען געלעהרטע געקומען צו דער איבער־צייגונג, אַז די ערד איז אַלט אַרום 2 ביי־ליאָן יאָהרען.

עס איז, נאַטירליך, זעהר אינטערע־סאַנט צו געבען דאָ אַלע ציפערען, אויף וועלכע די היפּאָטעזע וועגען דער ערד'ס עלטער איז באַזירט, אָבער אַזוי ווי אַ קורץ צייטונגס־אַרטיקעל ערלויבט עס ניט, ווילען מיר נאָר אַנווייזען, אַז עס איז ניט גענוג צו אויסלאַכען און צו צווייפלען, נאָר טאַקע צו פאַרטראַכטען זיך איבער די פאַקטען און ערשט דאַ־מאָלסט אויסטראַגען אַן אורטייל. אָבער דאָס איז אַן אַרבייט פאַר אַ פאַכמען, אַ געלאַרנטער און ניט פאַר אַ מענשען, וואָס גיט זיך ניט אָפּ מיט וויסענשאַפט לשם וויסענשאַפט.

וואָס איך הער און זעה אין א"י

(פון אונזער קאָרעספּאָנדענט)
י. ל. וואַלמאַן (תל אביב)

די רעגיערונג מאַכט ענדליך אַ סוף צו דעם הפקרות אין לאַנד. — דער היי־יעהריגער פורים. — אינטערעסאַנטע פרטים פון אַ אידישער עדפּינ־דונג. — די פאָמעראַנצען פרייזען זענען צוריק אַרויף. — און אַנדערע אינטערעסאַנטע נייעס.

די לאַגע אין לאַנד הויבט אָן צו וועד־רען אַלץ מעהר און מעהר בערוהיגנד. אי־בערהויפּט איז דאָס צו מערקען אין ירושלים. וואו די געדונגענע אַראַבישע לאַבאָרעס צום אַדורכפיהרען דעם באַיקאָט ווערען יאָ שוין געכאַפּט און ווערען יאָ שוין געבראַכט אין דער פּאָליציי. אויך די שטראַפען אויף זיי זענען לעצטענס גע־וואָרען מעהר האַרבע. מיט איין וואָרט עס איז קענטיג אַז מען האָט ענדליך בע־שלאָסען אַ סוף צו מאַכען צו דער דאָזיגער הפקרות.

און נאָ דאָ נייע אויך האָט דאָ לעצ־טענס די ירושלימער פּאָליציי איינגע־פיהרט. אין די גאַסען וואו די געדונגענע אַראַבישע "באַיקאָט אגענטען" דרעהען זיך אַרום, כאַפּען זיך אַרויף אין פּריוואַטע וואוינונגען אַריין געהיים־אגענטען מיט פּאַטאַנראַפּישע אַפּאַראַטען, און זיי פּאַ־טאַגראַפירען די גאַס באַוועגונג איין טאָג נאָכ'ן צווייטען. און שפּעטער ווען אַן אַרעסטירטער באַיקאָט אגענט טענה'ט אַז ער איז גאָס די נשמה שודרג, און דאָס איז נאָר בלויז צופעליג דאָרטען אַדורכגע־נאַנגען וואו מען האָט איהם אַרעסטירט, ווייזט מען אָבער אַזאַ כחור די פאָטאָגראַ־פיע, דאָס אויך נעכטען און אויך אייער־נעכטען האָט ער זיך דאָ אַרומגעדרעהט, בלייבט ער שוין אָהן לשון.

ווי מען זאָגט איז געוואָרען די דאָזיגע ענדערונג צום גוטען צוליעב דעם אַנקומען פון גענעראַל דאַוויגנען.

ווי בעקאַנט איז דער דאָזיגער גענע־ראַל איינער פון די גרעסטע ענגלישע פּאַ־ליציי אויטאָריטעטען. אין ער איז אַהער־געשיקט געוואָרען אויף אַ קורצער צייט כדי צו רעאָרגאַניזירען די הינע פּאָליציי.

גענעראַל דאַוויגנען ווייזט אַרויס אַן אויסערגעוועהנלעכע טעטיגקייט. ער בע־זוכט אַלע וויכטיגסטע פּאָליציי סטאַציעס אין לאַנד. ער הערט אויס אַלעמען, און פרעגט אויס אַלעמען, און גיט די נויטיגע אויסגעזעצטע אָרדערס. מיט איין וואָרט אויף ווייטער. און מערקווירדיג איז דאָס גראַדע די תל־אביב'ער פּאָליציי האָט ביי איהם אַמבעסטען נושא חן געווען. ער האָט דאָס אָפען געזאָגט צו דער דיזענהאָף היינ־טיגען זונטאָג, ווען ער האָט בעזוכט די "עריה" פון תל אביב. דאָס דיינען בראַווע יונגען — זאָגט ער — איינס ביי איינס זיינען זיי אויסגעצייכענטע אינטעליגענ־טע פּאָליציאַנטען וואָס פאַרשטעהן זייער אויפגאַבע. ער האָט די אידישע פּאָליציאַנ־טען עקזאַמינירט און אַלע האָבען זיך ביי איהם אויסגעצייכענט. אַלס צייכען פון ספּעציעלער צופרידענהייט מיט'ן קאַראַפּ־ראַל הער דערבאַראַדמדיגער, האָט גענעראַל דאַוויגען זיך אונטערגעשריבען ביי איהם אין זיין ראַפּאָרט זשורנאַל.

תל אביב וועט וואַהרשיינליך הייר־יאָהר פורים ניט איינאַרדנען קיינע קאַר־תקות און אין רמת־גן. אָפיציעל איז אייר־גענטליך נאָך ניט אַראָפּגענומען געוואָרען דער רעגיערונגס פאַרבאָט פון שעכטען אין דער פרעמד און ברענגען דאָס פליייש קיין תל אביב. די רעגיערונג האָט אָבער אַנג־וואונקען דאָס די פּאָליציי זאָל "נישט זעהן" ווי אַזוי מען איז עובר אויף דעם דאָזיגען. געבאָט. פאָלגט די פּאָליציי דעם וואונק, און זי "זעהט ניט", און נאַטיר־ליך דאָס זי וועט כסדר "ניט זעהן", אַזוי לאַנג ביז דער אייגענער שעכטהייט וועט פאַרטיג ווערען...

פאָרינען פרייטאָג האָב איך צוזאַ־מען מיט נאָך עטליכע זשורנאַליסטען באַ־זוכט די פאַבריק פון הער יוסף פעטער.

די דאָזיגע פאַבריק איז אַ זעהר אינ־טערעסאַנטע ערשיינונג, מחמת דעם וואָס זי איז אוועקגעשטעלט געוואָרען אויף צו רעאַליזירען אַן ערפינדונג פון אַ יונגען אידישען אינזשיניער. און לויט ווי עס ווייזט זיך איצטער אַרויס וועט די דאָזיגע ערפינדונג אומשטאַנד זיין צו מאַכען אַ גאַנצע אָיבערקעהרעניש אויפ'ן געביעט פון דער פעטראַלעאָמס־הייצונג.

דער ערפינדער איז אינזשיניער דוד פאָרזיזער. ער שטאַמט פון דעם פּוילישען שטעדטעל פּיליצאַ. און זיין ערפינדונג בע־לאַנד זענען אַנגעקומען מעהר פרעהליכערע דעפעשען דאָס דער פּרייז איז ווידער צו־ריק אַרויף און האַלט ביי 13־14 שילינג פער קעסטעל.

איך ווייל דערצו באַמערקען דאָס אין רחובות האַלט איצטער ביים אויספאַרענ־דיגען זיך די געביידע פון אַ מאָדערנעם פאַקהויז פאַר די פאָמעראַנצען פון דער גאַנצער געגענד. דאָס וועט ממילא אויך ווירקען דערויף דאָס די פאָמעראַנצען וועלען ניט לייידען פון דער ים רייזע, און זיי וועלען ניט פאַרלירען מעהר אויף זייער הויבער קוואַליטעט.

אין פתח־תקוה איז היינטיגען זונטאָג געעפענט געוואָרען אַ פּיליאַלע פון דער אַנגלאָ פאַלעסטינע באַנק (אפ"ק). צו דער ערעפענונג זיינען געקומען די אַנגעזעהענע

(פאָרזעצונג אויף פּיידזש 3)

עס איז גאַנץ מעגליך אַז די שפּאַנישע מאָנאַרכיע זאָל פאַלען

רעם 13־טען סעפּטעמבער 1923 האָט דער שפּאַנישער פּרעמיער מיניסטער גענעראַל פּרימאָ דע ריווערא, פאַרעפענט־ליכט אַ מאַניפעסט, וועלכער האָט איינגע־שטעלט אַ דיקטאַטאָרישען רעזשים. אין שפּאַניען, פון דעמאָלט אָן האָט פּרימאָ דע ריווערא רעגירט מיט אַ פעסטער האַנד די פאַרטען, ניט מיט דער עפענטליכער מיינונג בכלל.

דער פאַרלאַמענט איז ניט מעהר צו־נויפגערופען געוואָרען, אַ ניט געוועהנלעכע, נאָר אַ נאַמינירטע בעראַטענדע קערפּער־שאַפט, וואָס האָט געטאָגען דעם הויך־קלינגענדען אָבער פיקטיווען נאָמען "נאַ־ציאָנאַל פאַרזאַמלונג". האָט געזאָלט מכבל זיין די אַלטע קאָנסטיטוציע פון 1876 יאָהר און איינפיהרען אַ פאַרקריפּעלטע סיסטעם פון פאַלקספאַרטרעטונג, אין וועלכער בלויז די העלפט פון די מיטגלי־דער זאָלען געוועהלט ווערען דירעקט פון פאָלק און די אַנדערע העלפט זאָל נאָמי־נירט ווערען פון אויבען, פון דעם דיקטאַ־טאָר. מיט איין וואָרט — פּרימאָ דע ריי־ווערא האָט זיך גענומען אַ מאָנאָפּאָל צו זיין דער איינציגער ליפעראַנט פון גליק פאַר זיין שפּאַניש פאָטערלאַנד.

אין אָנפאַנג האָט דאָס שפּאַנישע פאָלק און די שפּאַנישע אַרמיי אויפגענו־מען דעם דיקטאַטאָרישען רעזשים מיט גרויס בעגייסטערונג. די פּאָליטיקער פון דער פאַרלאַמענטאַרישער תקופה זענען געשטאַנען אונטערן פאַרדאַכט אַז זיי נו־צען אויס זייער מאַכט שטעלונג פאַר זיי־ווערלכע די היפּאָטעזע וועגען דער ערד'ס עלטער איז באַזירט, אָבער אַזוי ווי אַ קורץ צייטונגס־אַרטיקעל ערלויבט עס ניט, ווילען מיר נאָר אַנווייזען, אַז עס איז ניט גענוג צו אויסלאַכען און צו צווייפלען, נאָר טאַקע צו פאַרטראַכטען זיך איבער די פאַקטען און ערשט דאַ־מאָלסט אויסטראַגען אַן אורטייל. אָבער דאָס איז אַן אַרבייט פאַר אַ פאַכמען, אַ געלאַרנטן און ניט פאַר אַ מענשען, וואָס גיט זיך ניט אָפּ מיט וויסענשאַפט לשם וויסענשאַפט.

פון פּרימאָ דע ריווערא קאָרעספּאָנדירט מאַן אויף אַ פּיליאַלע פון אַ פּאָלעראַ־ראַיאָן אין אַ גרויסע אַפּעלאַנד אויפ'ן אַנדערן אָפּשניט פון שפּאַניען, און וואָס עס באַוויזט.

פון בן־גוריון

יוצא דערפון איז געווען, אַז דער האַנדעלס באַלאַנס אין געוואָרען אַ זעהר אונגיסטי־גער. דער עקספּאָרט קיין אויסלאַנד איז געפאַלען. דער פּרעמדער קאַפּיטאַל איז פאַרטריבען געוואָרען פון דעם לאַנד. די רייזינג מיליאָנס'שע אויסגאַבען האָבען פאַר־גרעסערט דעם שפּאַנישען מיליאָנ־אָר אויף צוויי מיליאַרד דאָלאַר אויף אַ "פּעזע־טאַ" פון דער שפּאַנישער וואַלוטע. האָט אַרויסגעוויזען שרעקליכע וואַקלענישען.

ביסלעכווייז איז די פּאָפּולאַריטעט פון דעם דיקטאַטאָר געפאַלען אַלץ נידער־גער און נידערער.

עס זענען פאָרגעקומען פראַבעס מצר מיליטערישע קרייזען. אַראַבצאַוואַרפען דעם יאָך פון דעם דיקטאַטאָר, וועלכע זע־נען דערשטיקט געוואָרען מיט ברוטאַלע געוואַלד־מיטלען. די עפענטליכע מיינונג האָט זיך שטאַרק געבונטעוועט געגען דעם איצטיגען רעזשים און די שטודירענדע יו־גענד האָט רעאַגירט מיט פיינדליכע דע־מאָנסטראַציעס געגען דער רעגיערונג, מיט וועלכע אויך די פּאָפּעסאָרען פון דער פאַלידאַריטיר. דער פאָלקס צאָרן האָט זיך געוועגדעט ניט בלויז געגען דעם דיק־טאַטאָר, נאָר אויך געגען דעם קעניג, גע־גען דער בורבאָנישער דינאַסטיע און גע־גען דעם מאָנאַרכישען סיסטעם בכלל.

קעניג אַלפאָנסאָ דער 13־טער האָט דעם לכתחילה געשטיצט צוליב אויף דעם דיקטאַ־טאָר פּרימאָ דע ריווערא, וועלכען ער האָט זאָגאַר דערהויבען צום ראַנג פון אַ "מאָר־קיז דע עסטעללאַ". דער טראָהן איז אין שפּאַניען ניט בעליעבט. דער קעניג אַליין פיהרט אַ לעבענסשטיינער. וואָס רופט אַרויס אַ געמירמעל ביי דער בירגערשאַפט. אין בע־ציג אויף דער קורס פון דער "פּעזע־טאַ" פון דער שפּאַנישער וואַלוטע. האָט אַרויסגעוויזען שרעקליכע וואַקלענישען.

ביסלעכווייז איז די פּאָפּולאַריטעט פון דעם דיקטאַטאָר געפאַלען אַלץ נידער־גער און נידערער.

עס זענען פאָרגעקומען פראַבעס מצר מיליטערישע קרייזען